

Пінская гарадская цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма
Сектар краязнаўства цэнтральнай бібліятэкі

Юзаф Конаць –

*падарожнік, мемуарыст, славуты рэвалюцыянер,
удзельнік паўстання 1794 г.*

(да 255 - годдзя з дня нараджэння)

шорт-ліст

Пінск, 2017

Юзаф Копаць - славути рэвалюцыянер, удзельнік паўстання 1794 г, мемуарыст, падарожнік. На жаль, Ю. Копаць больш вядомы ў Польшчы, чым на Беларусі. Па-польску імя гэтага баявога афіцэра і таленавітага нарысіста падаецца як *Iozef Korzec* — Юзаф Копец, што, зыходзячы з этымалогіі, азначае ўзгорак, курганчык, магільны насып ці звычайны бург, капец, у якім захоўваюць зімой агародніну і бульбу. Юзаф *Kapiec* — менавіта так завуць нашага земляка. А нарадзіўся ён 16 мая (па новым стылі) 1762 г. у *Пінскім павеце*.

Шляхецкі род Капцоў надзвычай старажытны. Продкі Юзафа былі праваслаўнымі і займалі не апошняе месца ў адміністрацыі Вялікага княства Літоўскага (ВКЛ). Бацька Юзафа - Станіслаў, служыў ротмістрам у Пінскай кавалерыйскай брыгадзе. Туды ж змалку бацькі прыпісалі шэраговым і сына.

Юнацтва Юзафа супала з бурнымі падзеямі, якія адбываліся ў той час на тэрыторыі Рэчы Паспалітай. 24 сакавіка 1794 г. пад кіраўніцтвам ураджэнца Брэсцкага Палесся Тадэвуша Касцюшкі ўспыхнула паўстанне. Лозунгам паўстанцаў было абнаўленне Рэчы Паспалітай у старых межах, устанаўленне прагрэсіўнай Канстытуцыі 1791 г., працяг грамадска-палітычных рэформ.

У час паўстання паручнік Юзаф Копаць ваяваў супраць рускіх пад горадам Дубна ў Ровенскай вобласці на Украіне. У пачатку 1794 г. прывёў сваю вайсковую часць з-пад Валыні для злучэння з галоўным войскам Касцюшкі. За ўмелае вядзенне баявых дзеянняў паручнік быў павышаны ў званні да брыгадзіра. Сам Тадэвуш Касцюшка ўручыў яму *залатыя пярсцёнак* за нумарам 8 з надпісам “Айчына — свайму абаронцу”. Гэтую ўзнагароду галоўнакамандуючы паўстаннем увёў, каб замяніць ёю каралеўскія ордэны. Пярсцёнак брыгадзіра захоўваецца ў музеі Войска Польскага ў Варшаве, дзе ён лічыцца вельмі каштоўнай рэліквіяй.

У бітве пад Мацяёвіцамі Юзаф Копаць быў тройчы паранены. Раненыя Касцюшка і Копаць трапілі ў расійскі палон. Юзафа Копаця пасля вайсковага суда ў Смаленску адправілі на вечнае пасяленне аж на Камчатку.

Дарожныя нягоды нашаму земляку-паўстанцу дапамагалі пераносіць добрыя людзі — сібіракі. У Ахоцку Юзафу сустрэўся незнаёмы грэчаскі купец, які прапанаваў выгнанніку перадаць на радзіму лісты і прашэнне аб памілаванні, што на той час было вельмі рызыкаўным.

У 1796 г. на расійскі трон пасля смерці імператрыцы ўзышоў новы імператар - Павел І. Дзіўны гэта быў манарх: замест таго каб вешаць і мучыць бунтароў, ён адразу ж выдаў дэкрэт пра вызваленне з турмаў і ссылкі

ўсіх “польскіх мяцежнікаў”. Юзафу дапамагло некалі напісанае і перададзенае ў Пецяярбург з грэчаскім купцом прашэнне.

Неяк пры сустрэчы вядомы літаратар і таксама паўстанец граф Юльян Нямцэвіч параіў Юзафу занатаваць падарожныя ўражанні і выдаць іх асобнай кніжкай, што неўзабаве і было зроблена. **“Дзённік падарожніка Юзафа Копаця праз усю Азію”** высока ацаніў Адам Міцкевіч, які прысвяціў гэтаму твору лекцыі ў Сарбонскім універсітэце, знаёмячы студэнтаў з духоўнымі набыткамі ўсходніх славян. Гэтыя лекцыі пазней былі змешчаны ў выглядзе прадмоў да некалькіх выданняў дзённіка.

Дзённік шмат разоў перавыдаваўся на польскай мове ў Львове, Берліне, Хэлме, Браславе (Вроцлаве), Парыжы і ў іншых гарадах Еўропы. Поўны пераклад на рускую мову быў апублікаваны ў 1896 г. ў пецяярбургскім часопісе “Исторический вестник” (Т.66, №10-12).

Пра што ж тыя запісы Юзафа Копаця? Гэта трапныя назіранні, карціны побыту якутаў, каракаў, чукчаў, тафалараў, ітэльменаў, цікавыя замалёўкі прыроды далёкага краю, апісанні сустрэч з рознымі людзьмі. Асабліва ўразлілі падарожніка незвычайныя для Палесся з’явы прыроды — землятрусы, вывяржэнні вулканаў, палярныя ззянні і доўгія ночы. Ключаўскі вулкан нагадаў аўтару велізарны факел. А пры землятрусе, прызнаецца былы баявы афіцэр, ён згубіў душэўную раўнавагу, чаго ніколі не здаралася з ім нават на полі бою. Калі ваяўніча настроеныя супраць іншаземцаў чукчы спынілі неяк нарты нашага земляка і даведаліся, што ён апынуўся тут у выніку змагання за свабоду роднага краю, то шчодро адарылі незнаёмца рыбай, алянінай і пушнінай.

Чытаючы сёння дзённік Юзафа Копаця, бачыш, што для яго асобы была характэрна адсутнасць саслоўных і нацыянальных забабонаў, што, безумоўна, было звязана з уплывам ідэй 1794 г.

Юзаф Копаць быў першым беларусам, які наведаў Камчатку. І сёння “Дзённік падарожніка Юзафа Копаця праз усю Азію” лічыцца найкаштоўнейшай крыніцай ведаў аб карэнных жыхарах паўночна-усходняй Азіі.

Вярнуўшыся на радзіму, Юзаф Копаць жыў у Вільні, Нясвіжы, на Валыні. Памёр ён у 1827 г. і вечны спакой знайшоў у радзіннай каплічцы маёнтка Лушнева, што каля вёскі Дрысвяты цяперашняга Браслаўскага раёна.

Бібліяграфія:

1. Генерал з “геаграфічным ухілам”// Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка горада Пінска. — Мінск: БЕЛТА, 2004. — С. 24.
2. Географы і падарожнікі Беларусі: [Выяўленчы матэрыял] дапаможнік для настаўнікаў і вучняў агульнаадукацыйнай школы: альбом-атлас / аут. калектыў В. А. Ярмоленка, А. В. Ярмоленка і інш.; пад рэд. В. А. Ярмоленкі; маст. А. Л. Жалезкін. — Мінск: Бел. навука, 1999. — 1 вокл. (34 асоб., тэкст).
3. Грыцкевіч, В. Постаці Беларусі: Юзаф Копаць / В. Грыцкевіч // Настаўніцкая газета. — 1993. — 18 снеж. — С. 4.
4. Грыцкевіч, В. Язэп Копаць / В. Грыцкевіч // Праз смугу стагоддзяў / уклад. М. Багадзяж. — Мінск: Нар. асвета, 1993. — С. 66-69.
5. Копаць Юзаф // Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Пінскага раёна. — Мінск: БЕЛТА, 2003. — С. 121 - 122.
6. Худзиковская, Я. (Ястер, Я.) Люди великой отваги / Я. Худзиковская. — М.а, 1957. — 95 с. — Са зместа: [Копаць Юзаф]. — С. 46-54.
7. Ярмоленка, В. І. Копаць / В. І. Ярмоленка // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. — Мінск: БелЭн, 1999. — Т. 8. — с. 413.
8. Копаць Юзаф // Мысліцелі і асветнікі Беларусі: энцыклапед. давед. — Мінск: БелЭн, 1995. — С. 240.
9. Ярмоленка, Е. Юзаф Копаць / Е. Ярмоленка // Гісторыя: праблемы выкладання. — 2003. — №1. — С. 42 - 45.
10. Ярмоленка, В. Юзаф Копаць / В. Ярмоленка // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. — Мінск: БелЭн, 2001. — Т.4. — С. 231.

Матэрыял падрыхтавала:

Баговіч Т.К, галоўны бібліятэкар аддзела абслугоўвання і інфармацыі ЦБ

Красавік, 2017